

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІКИ»

Студентки 2 курсу, 1 м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Державні та муніципальні
фінанси»

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Владової
Людмили
Владиславівни

Маркуц Юлія Ігорівна

Макогон
Валентина Дмитрівна

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2020

ЗМІСТ**ВСТУП**

3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

1.1. Сутність та роль бюджетної політики як інструменту економічного зростання 6

1.2. Особливості формування та реалізації бюджетної політики у зарубіжних країнах 11

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі 16

2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України 22

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики 35

3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції 43

51

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

54

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

66

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання економічної та соціальної сфери й інших підсистем суспільного розвитку шляхом формування, розподілу і перерозподілу державних коштів. Бюджетна політика є вагомим елементом впливу на різні суспільні процеси та дієвим інструментом управління інноваційним розвитком країни. Тому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад.

Теоретико-методологічні основи бюджетної політики висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливу роль у дослідженні бюджетної політики як суспільно-економічної категорії, визначенні її видів, принципів і методів практичної реалізації відіграли такі вчені, як: С. О. Булгакова, О. Д. Василик, В. Г. Дем'янишин, Т. М. Ковальова, Д. Л. Комягін, Т. Ф. Куценко, Л. В. Лисяк, І. О. Луніна, В.Д. Макогон, В. М. Опарін, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, Ф. О. Ярошенко та ін. Але в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна політика», класифікації елементного складу, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її реалізації немає однозначності, тому багато питань є відкритими та дискусійними. Зазначене свідчить про актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є розкриття сутності та ролі бюджетної політики як інструменту економічного зростання, визначення напрямів підвищення її ефективності в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та роль бюджетної політики як інструменту економічного зростання;
- визначити особливості формування та реалізації бюджетної політики у зарубіжних країнах;
- розкрити процес становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі;
- здійснити оцінку дохідної та видаткової частини Державного бюджету України;
- визначити пріоритетні завдання бюджетної політики;
- обґрунтувати напрями формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика економічного зростання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетної політики як економічної категорії. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані напрями бюджетної політики України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики та бюджетного регулювання, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики, розкрито сутність бюджетної політики та функції бюджету, узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою.

У другому розділі розкрито процес розвитку бюджетної системи, проаналізована динаміка та структура дохідної та видаткової частин Державного бюджету України.

У третьому розділі визначені напрями реформування бюджетної системи та обґрунтовані пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах трансформаційних перетворень.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

1.1. Сутність та роль бюджетної політики як інструменту економічного зростання

Бюджет держави є досить складним і багатограним явищем у суспільстві. Розкриваючи поняття "бюджет" та «бюджетна політика», доцільно розглянути такі найважливіші характеристики бюджету: за сутністю економічної категорії; за правовим характером; за формою; за матеріальним змістом.

Передусім слід підкреслити, що бюджет є самостійною економічною категорією: ця категорія, будучи частиною фінансів, характеризується тими самими ознаками, які притаманні фінансам у цілому, але одночасно має свої особливості, які відрізняють її від інших сфер і ланок фінансових відносин. До цих особливостей відносять:

бюджет є особливою економічною формою перерозподільних відносин, пов'язаних з відокремленням частини ВВП у руках держави і використанням її з метою задоволення потреб усього суспільства й окремих адміністративно-територіальних формувань;

за допомогою бюджету відбувається перерозподіл валового внутрішнього продукту, рідше - національного багатства, між окремими галузями економіки, адміністративно-територіальними формуваннями, сферами суспільної діяльності;

пропорції бюджетного перерозподілу вартості більшою мірою, ніж в інших ланках фінансової системи, визначаються потребами розширеного відтворення в цілому і завданнями, які стоять перед суспільством на кожному історичному етапі його розвитку;

сфера бюджетного розподілу посідає центральне місце у складі державних фінансів, що зумовлено ключовим положенням бюджету порівняно з іншими ланками.

Звідси можна зробити висновки про специфічне суспільне призначення бюджету - забезпечити розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян.

Як економічна категорія бюджет являє собою економічні відносини між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, з приводу розподілу і перерозподілу ВВП (частково і національного багатства) з метою формування і використання бюджетного фонду, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій. Фінансові відносини, які складаються у держави з юридичними і фізичними особами називаються бюджетними. Централізація частини ВВП у бюджеті є платою суспільства за виконання державою її функцій, таких як управління суспільством, оборона країни, економічна і соціальна.

Крім того, держава, виступаючи власником засобів виробництва у державному секторі, здійснює підприємницьку діяльність і відповідно є одним із суб'єктів створення і розподілу ВВП. Як доводить світовий досвід, роль держави у розподільних процесах із розвитком ринкових відносин має зростати, і бюджет у цьому аспекті є найдосконалішим засобом для здійснення перерозподілу фінансових ресурсів зокрема і національного багатства в цілому.

Аналіз моделі економіки, яка формується в Україні, дає підстави стверджувати, що в наступні роки через бюджет повинно перерозподілятися не менш як 30 % ВВП. Таке співвідношення буде найоптимальнішим і зумовлене соціальною спрямованістю обраної моделі економіки, необхідністю структурної перебудови значної частини галузей господарства.

У країнах середнього рівня розвитку частка ВВП, що перерозподіляється через бюджетну систему, становить 35-37 %, а у високорозвинутих - 45 % і більше. Наприклад, у Німеччині цей показник сягнув 60 %.

Сконцентровані у бюджеті кошти призначаються для здійснення державної соціально-економічної політики, забезпечення оборони та безпеки держави. За допомогою бюджету виконуються державні та місцеві програми з розвитку й успішного функціонування галузей економіки, освіти, охорони здоров'я, зміцнення науково-технічного потенціалу й культури, поліпшення матеріального становища населення, підтримки соціально-економічного розвитку регіонів.

Акумуляція у бюджетній системі значних грошових фондів створює можливість для забезпечення рівномірного розвитку економіки і соціальної сфери на всій території країни через маневрування у розподілі коштів, нівелюючи наслідки нерівномірного розміщення продуктивних сил та соціальні наслідки розшарування громадян за їхніми матеріальними статками.

Значення державного бюджету обумовлено не лише обсягом коштів, які зосереджені в ньому. У безпосередньому зв'язку з бюджетом і під його впливом функціонують усі інші ланки фінансової системи. Відтак, бюджет є могутнім інструментом державного управління.

Сутність бюджету як економічної категорії реалізується через розподільну (перерозподільну) і контрольну функції. Зміст цих функцій, сфера і об'єкт їх дії характеризують специфіку бюджету як економічної категорії. Завдяки розподільній функції відбувається концентрація грошових коштів у руках держави і їх використання з метою задоволення загальносуспільних потреб [13].

Бюджетна політика є одним із напрямів фінансової політики, її невід'ємним компонентом, у якій відбиваються суспільні інтереси, реалізуються функції і завдання держави у сфері управління фінансами. У сучасній економічній літературі дефініція «бюджетна політика» ввібрала в себе сутнісний зміст, характеризується багатьма властивостями, інтегрує подвійне змістовне навантаження.

Вітчизняні та зарубіжні науковці висувають різні концептуальні визначення бюджетної політики. Інтерпретація змісту бюджетної політики О. Д. Василюком як сукупності заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку стосується більше фінансової, ніж бюджетної політики, але зміст останньої розкривається через практичну діяльність держави. І. О. Плужніков визначає бюджетну політику як сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни. У такій інтерпретації бюджетна політика розглядається з позиції як соціально-політичного, так і макроекономічного ефекту, але водночас тут ототожнюються поняття «пріоритети» і «національні інтереси».

Відповідно до підходу С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко, Н. І. Сушко сутнісні аспекти бюджетної політики розглядаються як цілеспрямована діяльність держави щодо регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, а також використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики у країні. Але, змістовно визначаючи позитивні аспекти пріоритетів бюджетної стратегії, автори не враховують вплив бюджетної політики на соціальний розвиток суспільства.

У зарубіжній науковій літературі бюджетна політика часто ототожнюється з фіскальною політикою, хоч законодавство багатьох країн розрізняє поняття «бюджет» і «казна». Західні економісти С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі фіскальну політику визначають як рішення, що ухвалюються державними структурами щодо доходів та витрат країни. А. Селіщев стверджує, що фіскальна (бюджетно-податкова) політика – це маніпулювання державними витратами і податками для досягнення певних економічних результатів. А. Казаков та Н. Мінаєва вважають, що фіскальна політика – це бюджетна політика, спрямована на зміни сукупного попиту

шляхом зміни державних видатків і податків з метою підтримання ринкової рівноваги та стимулювання національної економіки. У словнику сучасної економічної теорії Макміллана зазначено, що бюджетна політика (або фіскальна) означає використання оподаткування і державних видатків для регулювання сукупного рівня економічної діяльності. А. Борисов наводить подібне, але модифіковане трактування бюджетної політики як політики держави в галузі оподаткування та державних витрат, спрямованої по суті на підтримання високого рівня зайнятості, стабільної економіки, зростання ВВП. Таке ототожнення бюджетної політики з податково-бюджетною деякою мірою є звуженим, не конкретизує характерні ознаки й найважливіші параметри бюджетної політики як важливої складової економічної політики держави.

Вихідним критерієм, домінантою і головним вектором бюджетної політики є фінансово-економічна доктрина. Практична реалізація бюджетної політики полягає в сукупності заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава через бюджетну систему. Бюджетна політика як суспільно-економічна категорія відбиває суспільно-економічні відносини між людьми у процесі розподілу і перерозподілу ВВП, вироблення та споживання суспільних благ і послуг, регулювання суспільних та економічних процесів. Бюджетна політика як комплексна, самостійна, суспільно-економічна категорія має певну структуру з такими елементами, як суб'єкт, об'єкт і розгалужені взаємозв'язки між ними. Об'єктами бюджетної політики виступають фінансові ресурси, бюджетні відносини, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в різних сферах економіки. Складовими бюджетної політики є суб'єкти політики, об'єкти регуляторного впливу, інститути, інституційне середовище, структурно-функціональні елементи системи.

1.2. Особливості формування та реалізації бюджетної політики у зарубіжних країнах

Бюджетна політика є на сьогодні одним з основних інструментів економічного регулювання, впливу держави на економічний розвиток. Цей інструмент достатньо широко використовується у країнах як з розвинутою ринковою, так і з перехідною економікою.

Держава, використовуючи фінансові методи, має змогу суттєво впливати на основні економічні показники розвитку країни. Зокрема, збільшення обсягу державних капітальних вкладень сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, зниженню рівня безробіття, зростанню реального ВВП.

Державне регулювання економіки розвинутих країн стало необхідним та виправданим з огляду на певну недосконалість ринкових відносин. Держава відіграє в економіці багатопланову роль: стабілізація циклів економічної активності, закупівля товарів та послуг, регулювання процесу монополізації на ринку, реагування на зовнішній економічний вплив, створення необхідних умов для соціально справедливого розподілу доходу і забезпечення життєво необхідними благами населення тощо. Держава впливає на виробництво, нагромадження, споживання та інші елементи процесу відтворення. Зокрема, збільшуючи обсяг капіталовкладень, держава сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, збільшенню інвестицій в економіку; фінансування інфраструктури зумовлює скорочення витрат виробництва підприємств, зростання їх прибутків [66].

Активно використовувати державні фінанси як засіб регулювання економіки уряди розвинутих країн почали з часів світової економічної кризи 1929–1933 рр. Головним ідеологом і засновником теорії і практики регулювання економіки шляхом використання державних фінансів у ХХ ст. був відомий англійський економіст Дж. Кейнс, що сформулював теорію державних фінансів, яка є важливою складовою кейнсіанської економічної теорії.

Основне завдання економічної політики держави полягало, за Дж. Кейнсом, в управлінні сукупним попитом, основним інструментом проведення зазначеної політики виступає бюджет, що розглядається як вагомий фактор економічного регулювання. Здійснюючи вплив на різницю між доходами і видатками бюджету залежно від конкретних економічних умов, держава має змогу цілеспрямовано впливати на обсяг сукупного попиту, а через нього – і на величину пропозиції.

Кейнсіанська теорія державних фінансів легалізувала бюджетні дефіцити для стимулювання економічного розвитку. Так, в умовах економічного спаду держава повинна скорочувати податкове навантаження на економіку та збільшувати видатки бюджету, допускаючи бюджетний дефіцит і таким чином посилюючи додатковий попит в економіці. При економічному зростанні бюджетне регулювання повинно стримувати попит шляхом підвищення податкового навантаження і обмеження видатків бюджету. Дефіцити бюджету могли зберігатися і при зростаючому виробництві для стимулювання економіки та досягнення найбільших темпів зростання. Проблема накопичення державного боргу, зростаючої інфляції за умов постійного стимулювання відтворення через дефіцит бюджету в кейнсіанській теорії не приділялося достатньо уваги.

Криза державного регулювання ринкової економіки на основі кейнсіанського вчення, яка повною мірою проявилася в 1970-ті рр., привела до активних пошуків серед економістів ефективних методів оздоровлення економіки. З приходом до влади уряду М. Тетчер у Великобританії і адміністрації Р. Рейгана в США концепція системи державного регулювання економіки почала змінюватися [15].

Перетворення, що спостерігалися у фінансовій політиці країн з розвинутою ринковою економікою у 1980-ті рр., пов'язані з “новим явищем” в економічній науці – теорією “економіки пропозиції”. У самій назві теорії автори протиставляють її кейнсіанству, яке основну увагу приділяє регулюванню попиту.

Серед авторів теорії “економіки пропозиції”, які намагалися довести, що головною метою їх наукових пошуків є створення певної “нової економіки”, – Р. Хол, Г. Талок, Й. Броузон, М. Ротбот, А. Лаффер. Радник Президента США Р. Рейгана професор А. Лаффер був одним з основних стратегів втілення теорії “економіки пропозицій” у процес державного регулювання економіки.

Одним з основних постулатів зазначеної теорії було зменшення втручання держави в економічні процеси і стимулювання підприємництва. Особлива роль при цьому відводилася державним фінансам, зокрема, зменшенню податкового навантаження на економіку, обсягу державних видатків.

За допомогою “податкової кривої” професор А. Лаффер доводив, що збільшення податкового навантаження у певному економічному становищі може негативно впливати на формування дохідної частини бюджету, зменшення зазначеного навантаження одночасно або з лагом у часі – позитивно впливати на податкові надходження.

До сфери державних фінансів належить й інший важіль, за допомогою якого передбачалося впливати на економічні процеси – зменшення державних видатків. Заходи зі зниження рівня інфляції шляхом скорочення державних видатків поставили представників фінансової теорії “економіки пропозиції” перед проблемою стримування економічного зростання, оскільки заходи зі зменшення державних видатків призводять до спаду економічного розвитку. Однак представники зазначеної теорії сподівалися, що очікуване зростання виробництва, пов’язане зі зменшенням податкового навантаження на економіку, розв’яже проблему, а теорія “економіки пропозиції” шляхом одночасного скорочення податків і державних видатків мала вирішити головне завдання: зменшити державне втручання в економіку, уповільнити інфляцію і збільшити темпи економічного зростання.

Основні положення теорії “економіки пропозиції” почали реалізовуватися на початку 80-х рр. в умовах уповільнення темпів зростання

виробництва, збільшення масштабів безробіття, кризи державних фінансів. Основна проблема, яку не змогли розв'язати уряди США і Великобританії – проблема збалансованості та стійкості державних фінансів.

Рейганівська бюджетна політика, що уособлювала доктрину збалансованих бюджетів, характеризувалася найбільшими дефіцитами бюджету за останнє півстоліття. Дефіцит федерального бюджету у перший період здійснення фінансової стратегії “економіки пропозиції” мав такі значення: у 1981 р. – 79 млрд дол.; 1982 – 128 млрд дол.; 1983 – 208 млрд дол.; 1984 р. – 185 млрд дол.

У подальшому, незважаючи на політику “жорсткої бюджетної економіки”, дефіцити федерального бюджету мали місце, але були менші, ніж 100 млрд дол. Однак на початку 90-х рр. вони суттєво зросли, зокрема, у 1991 р. спостерігалось суттєве зростання бюджетного дефіциту – до 269 млрд дол., у 1992 р. – 290 млрд дол.

Зміна у 80-х рр. економічних теорій – “економіки попиту” на “економіку пропозиції” – не привела до головного результату: стабільності та збалансованості державних фінансів. Деклароване зменшення втручання уряду в економіку країни супроводжувалось тим не менш зростанням державних видатків, що фактично свідчило про збільшення впливу держави на економічні процеси [20].

Слід зазначити, що теорія “економіки пропозиції” зробила певний внесок у розробку економічної теорії бюджетного регулювання. При цьому на сучасному етапі економічного розвитку продовжують використовуватися кейнсіанські методи державного регулювання економіки, фінансово-бюджетних процесів, але з урахуванням накопиченого досвіду з цього питання.

Численні програми і об'єкти фінансування спричинили суттєве зростання обсягів видаткової частини бюджетів розвинутих країн. Це явище було передбачено німецьким економістом А. Вагнером ще у XIX ст., який звернув увагу на те, що темпи зростання державних видатків у країнах

Західної Європи випереджають темпи зростання промислового виробництва. Вчений зробив одну з перших спроб пояснити зростання державних видатків. Він сформулював “закон зростаючої державної активності”, відповідно до якого державні видатки в країнах, де розвивається промисловість, повинні зростати швидше, ніж обсяги виробництва і національні доходи. А. Вагнер виявив тенденцію зростання видатків державних бюджетів розвинутих країн, а також їх позитивний вплив на темпи зростання промислового виробництва – “закон А. Вагнера”. До відкриття закону А. Вагнер прийшов емпіричним шляхом, аналізуючи події та факти, що мали місце у західноєвропейських державах, які переживали у ХІХ ст. швидке зростання промисловості. Даний етап економічного розвитку України характеризується ринковою трансформацією економіки, що потребує адекватного використання бюджетного регулювання як ефективного інструменту впливу на економічне зростання у державі. З огляду на це, актуальним є дослідження досвіду бюджетного регулювання у країнах з розвинутою ринковою економікою 80-х рр. та країнах з перехідною економікою 90-х рр. ХХ ст., де відбувалися інституційно-структурні зміни.

Отже, у країнах з розвинутою ринковою економікою спостерігається позитивний вплив збільшення питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП з лагами у часі на приріст реального ВВП. Вищенаведені результати і висновки доцільно використовувати у процесі планування обсягу та структури дохідної і видаткової частин бюджету та перспективного бюджетного планування з метою посилення впливу бюджетного регулювання на економічний розвиток держави.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі

У 1990 р Прийнято Закон "Про бюджетну систему України", відповідно до якого державний бюджет складається з двох самостійних ланок загальнодержавного бюджету і місцевих бюджетів. За кожним з них закріплені відповідні доходи і видатки. Збалансування бюджету досягається за допомогою регулюючих загальнодержавних доходів Закон визначає порядок складання, розгляду і затвердження бюджетів Бюджетний рік розпочинається 1 січня і закінчується 31 грудня.

Спад виробництва і пов'язані з ним зміни в економічній ситуації в державі зумовили, за розрахунками Міністерства фінансів України зменшення доходів бюджету за всіма джерелами у сумі понад 13,4 млрд. крб. Призупинення спаду виробництва дало б змогу ліквідувати дефіцит бюджету і докорінно змінити фінансове становище в державі.

Структура доходів бюджету свідчить, що частка непрямих податків (податок на добавлену вартість і акцизний збір) те досить висока і перевищує 24% його доходів. Це дає підстави для висновку, що доходи бюджету недостатньо залежать від якісних показників роботи галузей економіки.

У цілому фінансові зв'язки галузей економіки з бюджетом ґрунтується з одного боку, на активних формах мобілізації доходів, а з іншого – на безповоротних формах фінансування і відсутності контролю за витрачанням коштів. Ця галузь фінансових відносин вимагає глибокого аналізу і докорінного удосконалення.

У 1995 році Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону „Про бюджетну систему України”, де наведено більш чітко визначення бюджетної системи, її складових частин. Детальніше регламентовано

бюджетний процес, здійснено розмежування доходів і витрат між ланками бюджетної системи України. Як незалежна держава Україна склала закон державною бюджету на 1998 р. Через нього перерозподілялося більше ніж 60% національного доходу і 70% фінансових ресурсів держави Він був зведений з дефіцитом менше ніж 3% доходів.

З прийняттям в 2001 році Бюджетного кодексу України в Україні було започатковано кардинальні зміни в бюджетному процесі, здійснено розмежування видатків на виконання повноважень та закріплено на довготривалій основі джерела надходжень за державним та місцевими бюджетами всіх рівнів. Всі місцеві бюджети набули нового змісту та самостійності.

Так, обрахунок міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, бюджетами м. Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетами районів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України та удосконалений в 2003 – 2005 роках, базується на основі єдиних принципів, єдиних підходів, єдиних нормативів бюджетної забезпеченості.

Основою формування бюджету незалежно від його місця у бюджетній системі України є прогнозна оцінка обсягів доходів. Відтак, визначення обсягу бездефіцитного бюджету, який може бути виконаний, потребує того, щоб оцінка прогнозного значення доходів була максимально обґрунтованою та якомога точнішою.

Від наповнення місцевих бюджетів залежить їх спроможність у використанні коштів.

Використання бюджетних коштів безпосередньо пов'язане з виконанням делегованих органам місцевої влади повноважень, якомога повне задоволення потреб населення, шляхом його забезпечення громадськими послугами. Соціальний захист населення, організація освіти,

охорони здоров'я, розвиток культури і спорту, виконання молодіжних програм та інші функції, які покладені на органи місцевої влади.

Однак органи самоврядування не можуть виконувати покладені на них функції без необхідної економічної основи (матеріальних і фінансових ресурсів). Отже, питання про необхідність формування власності органів самоврядування — це питання про створення відповідної економічної бази місцевих бюджетів.

Практичне дослідження процесу формування місцевих бюджетів довело, що на сьогоднішній день місцеві органи влади не володіють достатніми фінансовими ресурсами для організації управління економікою і соціальною сферою на своєму рівні. Це пов'язано з:

високою концентрацією фінансових ресурсів на державному рівні, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення задач;

низькою часткою закріплених за територіями податкових платежів та домінуючою роллю регулюючих доходів у структурі податків та зборів до місцевих бюджетів;

діючою практикою формування місцевих бюджетів, при якій збережений механізм централізованого встановлення нормативів відрахувань від бюджетоутворюючих доходів, хоча вони й знаходяться у протиріччі з принципами бюджетної децентралізації;

тенденцією встановлення видатків по вертикалі бюджетної системи без відповідного підкріплення дохідної бази, що призводить до дотаційності, раніше самодостатніх місцевих бюджетів.

Так, тільки на території Херсонської області в 2005 році із 320 місцевих бюджетів лише 15 бюджетів територіальних громад є самодостатніми (5%), в тому числі з 260 сільських бюджетів - 258 є дотаційними. Дохідна база цих бюджетів більш як на 70% формується за рахунок дотації з бюджету вищого рівня. Виконання таких бюджетів є проблематичним, і тому для забезпечення своєчасного і повного фінансування захищених статей видатків,

пропонується внести зміни, як до Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” так і до Бюджетного кодексу України, шляхом об’єднання таких територіальних громад у більш потужні, або їх фінансування здійснювати в централізованому порядку, тобто з районних чи міських (міст обласного значення) бюджетів.

Крім делегованих державою повноважень, місцеві органи влади повинні забезпечувати видатки на так звані власні повноваження. До них відносяться практично всі місцеві програми, від благоустрою населених пунктів до розвитку відповідних територій, виконання яких повною мірою залежить від наповнення дохідної частини доходами, які відносяться до власної компетенції органів місцевого самоврядування.

Однак, через відсутність реальних джерел доходів обласні та районні бюджети не в змозі фінансувати витрати, які відносяться до власної компетенції органів місцевого самоврядування, хоча окремі з них носять обов’язковий характер та соціальну спрямованість (позашкільна освіта, місцеві програми стосовно сім’ї, молоді, жінок та дітей, фізичної культури та спорту тощо).

Одним із джерел наповнення, в основному бюджетів сіл, селищ, є надходження коштів від продажу земель несільськогосподарського призначення, використання яких може здійснюватися лише через використання коштів на розвиток території.

Виходячи з того, що на території села немає необхідності проводити будівництво нових об’єктів, адже споруджувати його прийдеться роками такі кошти необхідно зосереджувати в одних руках, тобто централізувати на рівні району та використовувати їх виходячи з плану соціально-економічного розвитку території.

Аналіз формування показників дохідної частини місцевих бюджетів Херсонської області свідчить, що вони з року в рік зростають. Проте, частка власних та закріплених доходів становить трохи більше 40 відсотків, тоді як решту – 60 відсотків складає дотація вирівнювання, що надається з

державного бюджету. У разі незабезпечення областю виконання плану по доходах державного бюджету від яких здійснюється відрахування дотації вирівнювання місцевим бюджетам, виникає ситуація при якій в місцевих бюджетах складається дефіцит фінансових ресурсів. Оформлення документів на отримання короткотермінових позичок в органах Державного казначейства України потребує певного часу потребує певного часу та відповідних коштів (в першу чергу через віддаленість окремих сільських рад), що не дає можливості отримати її своєчасно.

Це призводить, знову ж таки, до дефіциту коштів, в результаті чого не забезпечуються повні розрахунки по захищених статтях видатків, виникає кредиторська заборгованість та ін.

Система міжбюджетних відносин, яка досі діє в Україні, породжує значні проблеми у проведенні регіональної політики, головними з яких є незацікавленість місцевої влади у нарощуванні дохідної бази у своїх регіонах, регіональний сепаратизм, неможливість фінансування економіки регіонів або її пріоритетних секторів.

Потрібно більше звертати увагу політики на стимулювання регіонів зі значним потенціалом економічного зростання ніж підтримки регіонів однакового рівня розвитку. Необхідно максимально використати конкурентні переваги кожного окремого регіону, але водночас не відмовлятися від політики підтримки депресивних регіонів, а саме фінансувати цільові програми розвитку економіки, що матиме на меті подолання репресивності. Тобто замість дотаційної підтримки більше увагу приділити цільовим субвенціям, які будуть спрямовані на фінансування заходів з подолання репресивності регіонів.

Оскільки бюджетний механізм через систему міжбюджетних трансфертів, що надаються місцевим бюджетам є впливовим важелем у регулюванні економічного розвитку місцевих бюджетів, то в подальшому необхідно реформувати міжбюджетні відносини. Таким чином, необхідно всебічно стимулювати розвиток прогресивних регіонів, та водночас усебічно

розвивати умови для підвищення конкурентоспроможності депресивних місцевих бюджетів.

Інший шлях вирішення проблем місцевих бюджетів можливо здійснити через внесення кардинальних змін до податкового законодавства та Бюджетного кодексу України. Адже, на території кожної сільської, селищної ради формується один з основних бюджетоутворюючих податків – податок на додану вартість, який при його зарахуванні в дохідну частину місцевих бюджетів міг би надати їм статусу самостійності.

Верховна Рада України прийняла новий Бюджетний кодекс, яким визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Новим кодексом регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Згідно з пунктом 1 розділу VI Прикінцевих положень нового Бюджетного кодексу України попередній Бюджетний кодекс України визнано таким, що втратив чинність.

Кодекс, крім деяких його положень, набуває чинності з 1 січня 2011 року. Пункт 2 частини другої статті 60 та пункти 3 і 5 частини другої статті 61, набувають чинності з 1 січня 2013 року. Пункт 3 частини другої статті 60 нового Бюджетного кодексу України діє до 1 січня 2013 року.

2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України

На сучасному етапі економічних перетворень, державне фінансове регулювання, в тому числі бюджетне регулювання обумовлює формування інституційних орієнтирів розвитку для економічних агентів. Реалізація бюджетних реформ потребує врахування інституційної інерції, що передбачає певний лаг у результативності здійснюваних трансформацій бюджетної політики, постійного посилення контролю за виконанням прийнятих рішень у даній сфері. З метою забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки вагомими є забезпечення стабільності інститутів в їх інституціональному розвитку. Трансформація бюджетних інститутів є важливим етапом удосконалення та модернізації фінансової системи, що обумовлює перехід до її нового якісного рівня. Актуальними завданнями бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку є зниження ступеню нерівності, забезпечення надання якісного рівня суспільних послуг населенню, розвиток базових елементів інфраструктури.

Бюджетне регулювання як складова фінансової політики держави має бути спрямованою на створення умов для довгострокового економічного зростання. Разом з тим, в умовах зниження темпів економічного зростання, можливим є реалізація заходів стимулюючого характеру у сфері податкового та бюджетного регулювання з метою зменшення амплітуди економічного спаду. Ефективність даних заходів, в достатній мірі, залежить від їх цільового спрямування, рівня монополізації економіки та ступеню розвитку державних інститутів. За даними Світового банку Україна за показником ефективності органів державного управління посідає 132 місце із 186 країн, верховенства права – 145 місце серед 214 країн, антикорупційного контролю 175 місце серед 211 країн світу. З огляду на зазначене, важливим та необхідним є суттєве удосконалення інституційного середовища економіки, забезпечення передумов для зростання рівня ефективності та прозорості функціонування органів державного управління.

Доцільним є здійснення аналізу структури видаткової частини зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації. Склад та обсяги бюджетних видатків корелюють з показниками макроекономічного розвитку країни, створюють відповідні умови для стимулювання виробництва, сприяють розвитку людського капіталу. Видатки бюджету є дієвим інструментом реалізації пріоритетів державної соціально-економічної політики. Німецький учений А. Вагнер був одним із перших економістів, який виявив позитивний взаємозв'язок між обсягом державних видатків та рівнем економічного зростання у країнах з розвинутою ринковою економікою. Він також дійшов висновку, що збільшення рівня державного сектору, пов'язано із зростанням потреби соціального захисту населення, розширенням функцій держави, розвитком науково-технічного прогресу, особливостями розвитку державного кредиту.

Визначено, що на рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту найбільше впливають наступні фактори: інституційна модель соціально-економічного розвитку, ступінь інтеграції економіки в світову, циклічна динаміка економіки, демографічна структура населення, якісний рівень бюджетних інститутів, ступінь децентралізації бюджетної системи. В країнах з трансформаційною економікою, до яких належить й Україна важливим є не математичне зниження значень частки перерозподілу ВВП через видаткову частину бюджету, а підвищення рівня результативності соціальних програм, оптимізація бюджетних повноважень між центральними та місцевими виконавчими органами влади, формування належного інституційного середовища, у якому зниження частки публічних фінансів призводило до зростання питомої ваги приватного сектору в економіці. З огляду на зазначене, доцільним та необхідним є визначення найбільш оптимальної моделі перерозподілу ВВП через бюджетну систему, враховуючи потребу фінансування поточних видатків бюджету та видатків розвитку, які мають стимулювати внутрішній попит та економічне зростання в цілому.

Виходячи із проведеного аналізу структури видаткової частини бюджету за функціональною класифікацією можна дійти висновку, що пріоритетними напрями бюджетної політики країни на середньострокову перспективу з урахуванням поступового відновлення темпів економічного зростання мають стати посилення обороноздатності вітчизняної армії, посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, зменшення боргового навантаження на бюджет шляхом реструктуризації боргу та активної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, розвиток вторинного ринку державних облігацій, зменшення обсягу дотацій Пенсійному фонду та подальше реформування системи соціального захисту населення тощо.

Важливим та необхідним є аналіз динаміки та структури видатків зведеного бюджету на економічну діяльність з огляду на те, що держава шляхом застосування механізму бюджетного фінансування здійснює відповідний вплив на розвиток економіки, в тому числі у розрізі окремих галузей, сприяє структурним змінам національної економіки, визначає пріоритетні напрями розвитку та сприяє більш раціональному розміщенню виробничих та продуктивних сил. З початком переорієнтації національної економіки від командно-адміністративної моделі управління до ринкової частка видатків на економічну діяльність досить суттєво була зменшена, що пов'язано із змінами структури власності засобів виробництва, проведенням широкомасштабної приватизації об'єктів державної власності, трансформацією завдань бюджетної політики та частковою зміною підходів до формування механізму бюджетного регулювання як вагомому інструменту стимулювання соціально-економічного розвитку суспільства.

З метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку, поставлених перед державою, що вимірюються відповідною сукупністю фінансово-економічних показників, шляхом розробки та реалізації дієвої бюджетної політики існує необхідність здійснення

комплексного та періодичного аналізу взаємозв'язків складових системи бюджетного регулювання з макроекономічними показниками розвитку національної економіки. Оцінка ефективності впливу інструментів системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку дозволяє виявити дисбаланси між окремими складовими, певні недоліки в структурі механізму реалізації бюджетної та податкової систем, порушення основних принципів їх функціонування. В умовах трансформації економіки важливим є своєчасний на належний рівень реагування на порушення пропорцій в системі бюджетного регулювання, що надасть можливість підвищити дієвість реалізації бюджетної політики країни, посилити рівень ефективності перерозподілу фінансових ресурсів в державі через бюджетну систему. Підвищення якісного рівня планування та прогнозування бюджету сприятиме розвитку економіки та соціальної сфери, створенню належних умов для функціонування інноваційної та високотехнологічної складової економіки, прискореному розвитку людського капіталу.

Бюджет є вагомим інструментом регулювання соціального розвитку суспільства. За допомогою зміни розмірів таких базових показників як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум у розрізі існуючих категорій населення, використання механізму єдиної тарифної сітки посадових окладів працівників бюджетної сфери та регулювання розміру окладу першого тарифного розряду здійснюється значний вплив на рівень доходів населення, матеріальний добробут громадян. З урахуванням існуючих фінансово-економічних можливостей держава постійно намагається збільшувати соціальні стандарти життя, рівень матеріального забезпечення працівників бюджетної сфери та непрацевдатних категорій населення.

Формування державних соціальних стандартів здійснюється з метою визначення механізму реалізації соціальних прав та гарантій населенню; обґрунтування обсягів потреби видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та забезпечення, утримання та розвиток соціальної сфери;

планування та прогнозування обсягу видатків державних цільових фондів соціального страхування; визначення основних пріоритетів державної соціальної політики та середньострокову перспективу. На основі встановлених державою соціальних стандартів здійснюється розрахунок основних соціальних гарантій – мінімального розміру заробітної плати та пенсії за віком, окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, який визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу та обраховується виходячи з вартості мінімальних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, в тому числі окремо для основних соціальних і демографічних груп населення.

На етапі вдосконалення соціально-економічних відносин важливим є посилення наукової обґрунтованості процесу формування державних соціальних стандартів. Прожитковий мінімум має включати необхідний рівень споживання продовольчих товарів, медикаментів, побутових, комунальних та транспортних послуг з урахуванням демографічних категорій населення. Сучасний стан розрахунку прожиткового мінімуму актуалізує необхідність розширення переліку послуг, які потребують громадяни для підтримки необхідного рівня життєдіяльності та задоволення соціальних та культурних потреб. Важливим є забезпечення динамічності процесу формування соціальних стандартів, які б належним чином адаптувались до змін суспільного життя. Обґрунтовано доцільність поступового розширення питомої ваги послуг у структурі витрат на товари і послуги споживчого кошика враховуючи зміни обсягів доходів на душу населення. Потребують перегляду та уточнення певні норми споживання товарів і послуг, що впливають на розмір прожиткового мінімуму, який має стати реальним відображенням обсягу фінансових ресурсів для забезпечення достатнього життєвого рівня людини. Крім того, у процесі формування

соціальних стандартів слід враховувати регіональні особливості, які впливають на вартість послуг, що входять до розрахунку базового соціального стандарту.

Водночас, державні соціальні стандарти є вагомими показниками бюджету, які формують баланси та пропорції перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему, державні цільові фонди соціального страхування. Недостатній якісний рівень управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення соціальних гарантій зумовлює розбалансування бюджету, порушення принципів економічної обґрунтованості та знижує результативність бюджетної політики у цілому. З 2005 року мінімальна пенсія за віком була встановлена на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, що в свою чергу, був вищим за розмір мінімальної заробітної плати. Реалізація зазначеного порушила страхові принципи формування системи пенсійного забезпечення, які були задекларовані при реалізації пенсійної реформи, вплинула суттєвим чином на збільшення обсягу дотацій пенсійному фонду. Натомість, мінімальна заробітна плата досягла рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб лише у 2010 році. Реалізація даних заходів знизилася можливість своєчасного удосконалення методики формування соціальних стандартів.

Актуальним та доцільним є посилення рівня обґрунтованості процесу бюджетного прогнозування, розвиток інституційних механізмів та інструментів бюджетного планування, підвищення дієвості системи моніторингу та управління соціально-економічними ризиками. Відсутність достатнього досвіду управління такими ризиками призвели до зміни підходу щодо встановлення окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з проявом фінансово-економічної рецесії у 2008 році. Значення відношення приведенного показника до мінімальної заробітної плати поступово знизилось до рівня 0,7 у 2014 році, що зменшило диференціацію в оплаті праці працівників бюджетних установ. Державна політика повинна

бути спрямованою на посилення продуктивності праці, сприяти збільшенню обсягів оплати праці в залежності від професійної кваліфікації особи.

Незважаючи на певні недоліки у реалізації соціально-економічної політики, протягом останнього десятиліття, прожитковий мінімум, у тому числі для різних соціальних і демографічних категорій громадян щорічно збільшувався.

При встановленні рівня мінімальної заробітної плати на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб в обраний спосіб, державна політика не врахувала сучасних тенденцій регулювання мінімальної заробітної плати. Деякі країни із розвинутою економікою, встановлюють диференційований розмір заробітної плати з урахуванням віку працівника. Однією з найбільш вагомих проблем зайнятості є високий рівень безробіття серед молоді, тому з метою стимулювання зайнятості у сегменті людей віком до 21 року встановлюють понижуючі коефіцієнти мінімальної заробітної плати. В той же час, даний захід дозволяє студентам вищих навчальних закладів та іншим молодим людям здобувати досвід, що є необхідним критерієм для пошуку роботи у майбутньому.

Законом України «Про оплату праці» визначено, що мінімальна заробітна плата є встановленим розміром заробітної плати, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці. Механізм формування мінімальної заробітної плати, у певній мірі, ґрунтується на принципах економічної ефективності та адаптивності враховуючи стан продуктивності праці, який є вагомим індикатором розвитку економіки. В свою чергу, законодавчо передбачено використання механізму підвищення грошових доходів населення у разі настання «порогу індексації» з метою відшкодування впливу подорожчання споживчих товарів та послуг на купівельну спроможність населення.

Дефіцит бюджету є важливою складовою системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни, визначення пріоритетності бюджетної політики у сфері дефіциту бюджету значним

чином впливає на темпи економічного зростання, стан бюджетної та боргової стійкості, результативність структурних перетворень в економіці та соціальній сфері. Від своєчасності та рівня обґрунтованості рішень щодо формування, фінансування та використання дефіциту бюджету залежить збалансованість державних фінансів та результативність бюджетної системи. В сучасних умовах, особливої значущості набуває питання використання коштів, залучених на фінансування бюджетного дефіциту. Слід зауважити, що при формуванні бюджетної політики в країнах із розвинутою економікою використовують так зване «золоте правило» державних фінансів, яке полягає у тому, що бюджет має бути збалансованим у межах ділового циклу. Використання бюджетного дефіциту можливе у випадку спрямування коштів, за рахунок яких він покривається на інвестиційні проекти – тобто у реальний сектор економіки. У іншому разі, як зазначає широкий ряд науковців, дефіцит бюджету становитиме проблему для майбутніх поколінь. Фінансування поточних видатків за рахунок збільшення обсягів державного боргу є неефективним та може тільки посилити дисбаланси економічної системи.

Таким чином, можна дійти висновку, що за рахунок використання дефіциту бюджету, а саме джерел його покриття в умовах кризових трансформацій економіки було профінансовано поточні видатки бюджету, що відповідає не у достатній мірі положенням теоретичних концептуальних засад, які визначають бюджетний дефіцит як ефективний інструмент бюджетної та фінансової політики країни. Водночас, в період економічного зростання обсяг капітальних видатків був вищим за відповідний показник дефіциту бюджету. На сучасному етапі розвитку бюджетних процесів необхідним є переосмислення сутності дефіциту бюджету в процесі регулювання економіки та удосконалення механізму використання бюджетного дефіциту. Для підвищення ефективності управління дефіцитом бюджету доцільним є врахування результатів ретроспективного аналізу регулювання дефіциту, що надасть можливості усунути недоліки та

упущення попереднього регулювання бюджетного дефіциту. Слід зауважити, що мінімізація розміру бюджетного дефіциту без врахування стану соціально-економічного розвитку може поглибити фінансово-економічні дисбаланси. Крім того, використання дефіциту бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання без структурних економічних перетворень та розширення внутрішнього попиту зумовлює зниження ефективності видатків бюджету, профінансованих за рахунок державних запозичень та надходжень від приватизації об'єктів державної власності, що орієнтовані на економічне зростання.

При розробці дохідної частини бюджету враховуються основні завдання бюджетної політики, а саме: збереження з урахуванням вимог податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано у Державному бюджеті України на попередній рік; адаптація податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу; підписання конвенцій про уникнення подвійного оподаткування з іншими державами; вжиття комплексу заходів щодо вдосконалення законодавства з питань митного контролю, митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі з метою недопущення ухилення від сплати митних платежів; удосконалення взаємодії податкових та митних органів у частині поліпшення адміністрування платежів до бюджету та уникнення необґрунтованих втрат доходів бюджету; зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання та удосконалення системи адміністрування податків, що сприятиме збільшенню обсягів власних коштів підприємств, які можуть бути спрямовані на інвестиційні цілі; детінізація економіки і доходів громадян, що забезпечить збільшення надходжень бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування без посилення фіскального навантаження; забезпечення належного контролю за правомірністю отримання податкових пільг суб'єктами господарювання та цільовим використанням таких пільг;

своєчасне бюджетне відшкодування податку на додану вартість, у тому числі за рахунок автоматичного бюджетного відшкодування, згідно з вимогами Податкового кодексу України та недопущення виникнення заборгованості бюджету з відшкодування цього податку; посилення контролю за справами акцизного податку на спирт, лікєро-горілочну продукцію та тютюнові вироби, насамперед шляхом вжиття заходів щодо недопущення їх підпільного виробництва та контрабандного ввезення таких підакцизних товарів на територію України; інтенсифікація процесу стягнення податкового боргу.

Виконання дохідної частини бюджету на даний час здійснюється в умовах дії змін, внесених до податкового законодавства, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету.

Аналіз показників виконання розпису державного бюджету у 2019 рік надалі свідчить про те, що деякі негативні для бюджетних доходів тенденції залишились незмінними. Але почнемо з позитиву виконання у вересні доходів загального фонду Державного бюджету, за збір яких відповідає податкова. Ці доходи у вересні зросли на 15,8% р/р до 331,1 млрд грн. Вони становили 100,3% від розпису:

У вересні розпис надходжень від ПДВ з вироблених в Україні товарів з урахуванням відшкодування ПДВ, яке здійснюється в автоматичному режимі, було перевиконано на 480 млн грн. Доходи від податку на доходи фізичних осіб були вищими за розпис на 236 млн грн. Розпис вересня за доходами від податку на прибуток підприємств перевиконано на 211 млн грн. Загалом у січні-вересні вплив передусім макроекономічних показників на доходи від зовнішньоекономічної діяльності залишався негативним. Загалом за 9 місяців 2019 року доходи загального фонду Державного бюджету, хоча і зросли на 6,8% р/р до 650,8 млрд грн, але становили 94,6% від розпису через такі основні фактори: доходи від ПДВ з вироблених в Україні товарів з

врахування відшкодування ПДВ становили 60,1 млрд грн, що становить 88,8% від розпису через вищі темпи відшкодування ПДВ експортерам, що пов'язано із документальними перевітками заявлених сум до відшкодування в кінці 2018 року в рамках заходів з мінімізації зловживань.

Доходи від акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів у сумі 44,4 млрд грн становили 79,5% від розпису, що пов'язано із зниженням обсягів виробництва тютюнових виробів та частковим задоволенням попиту на тютюнову продукцію шляхом зменшення залишків готової продукції на складах. Зокрема, у січні-серпні 2019 року обсяги виробництва тютюнових виробів зменшились на 12,9% р/р або на 6,6 млрд шт порівняно з відповідним періодом минулого року. Обсяги залишків на складах у оптовиків зменшились порівняно з початком 2019 року на 19,6% або на 3,6 млрд шт.

Від рентної плати за надра надійшло 31,4 млрд грн, що на 16,5% більше, ніж за відповідний період 2018 року. Однак доходи від рентної плати становили 81,3% від розпису і недовиконання пояснювалось кількома факторами: зарахування переплати ПАТ «Укргазвидобування», яка станом на 01.01.2019 року становила 0,8 млрд грн, в рахунок податкових зобов'язань поточного року; зниження ціни імпортного природного газу: 1) в результаті у січні-серпні відбулось зменшення бази оподаткування через меншу вартість обсягів видобутого природного газу для забезпечення промислових потреб; 2) нижча ціна імпортного газу та зміни формули визначення ціни природного газу для побутових споживачів та виробників теплової енергії призвели до зниження ціни природного газу для забезпечення побутових споживачів та виробників теплової енергії до 5645,3 грн за 1000 куб. метрів за підсумками восьми місяців 2019 року, при врахованій ціні на 2019 рік – 6 868,7 грн; міцніший курс гривні до долара США, ніж ухвалено в макропрогнозі, на якому ґрунтуються показники Державного бюджету на 2019 рік: середній курс за січень-вересень становив 26,4 грн за дол США при врахованому в бюджеті на 2019 рік середньому обмінному курсі у 28,2 дол США; не

відповідність темпів видобутку газу ПАТ «Укргазвидобування» у перші вісім місяців 2019 року річним обсягам видобування, передбаченим у розмірі 18,2 млрд м куб відповідно до Концепції розвитку газовидобувної галузі України.

Доходи від ПДВ з ввезених на територію України товарів дорівнюють показнику минулого року та становлять 208,7 млрд грн. Доходи було виконано на 87,0% від розпису через такі причини: звільнення з 01.01.2019 від оподаткування ПДВ імпорту сонячних батарей та вітряків (щомісячні недонадходження становлять близько 0,6 млрд грн), яке Верховна Рада України ухвалила після фіналізації бюджетних показників на 2020 рік; зменшення обсягу розмитненого імпортного природного газу. З квітня 2019 року НАК «Нафтогаз України» використовує режим «митного складу», який надає можливість закачувати та зберігати природний газ в підземних газосховищах без сплати митних платежів. За оперативною інформацією сплата Нафтогазом України ПДВ від імпорту природного газу за січень-серпень 2019 року до відповідного періоду минулого року скоротилася на 6,4 млрд до 1,7 млрд грн; міцніший обмінний курс гривні; повільніші темпи зростання імпорту товарів, ніж було враховано в макроекономічних показниках, на яких ґрунтуються бюджетні показники на 2019 рік (за 8 місяців імпорт товарів за даними Державної фіскальної служби зріс на 6,6% при врахованому зростанні імпорту товарів на рівні 9,5%).

Доходи від частини чистого прибутку та дивідендів надійшли у сумі 32,4 млрд грн, що становить 80,3% від розпису. Причини залишились незмінними і включають гірші фінансові показники кількох підприємств за результатами 2018 року, ніж очікували рік тому, диференційований підхід до визначення частки ЧП та дивідендів, та нижчі суми сплачених Центренерго та Турбоатом дивідендів, ніж підлягають сплаті до Державного бюджету. Дефіцит загального фонду Державного бюджету за дев'ять місяців 2019 року становив 25,8 млрд грн і був профінансований за рахунок запозичень. Надходження від приватизації становили лише 0,4 млрд грн або 2,3% від річного плану.

За дев'ять місяців фактичні запозичення до загального фонду державного бюджету становили 351 млрд в гривневому еквіваленті (з яких номіновані в гривні запозичення становили 191 млрд грн). Це становить 86,5% від річного плану запозичень на 2019 рік. У січні-вересні витрати загального фонду державного бюджету на погашення та обслуговування державного боргу становили відповідно 298 млрд грн та 91 млрд грн.

За даними Держказначейства, за дев'ять місяців 2019 року касові видатки загального фонду Державного бюджету становили 979 млрд грн або 92,2% від розпису. Зокрема, видатки на обслуговування боргу становили 85% від розпису через міцнішу гривню та нижчі відсоткових ставок (як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу), ніж було враховано при оцінці відповідних показників рік тому. Водночас постала проблема з незадовільним фінансовим станом державних вугледобувних підприємств, що ставить під загрозу їх спроможність вчасно виплачувати заробітні плати та оплачувати електроенергію, тоді як вже було використано передбачені на їх підтримку кошти бюджету. Станом на 1 жовтня сума коштів на Єдиному казначейському рахунку становила 61,6 млрд грн, а також додатково на валютних рахунках ДКСУ в гривневому еквіваленті 39,7 млрд грн.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики

В умовах посилення впливу внутрішніх та зовнішніх викликів у фінансово-економічному середовищі держави зростає значення системи управління державними фінансами як фундаментальної складової для розвитку інших сфер реалізації державної політики.

Важливість подальшого підвищення ефективності системи управління державними фінансами зумовлена необхідністю постійного розвитку, оновлення та реагування на зовнішнє та внутрішнє середовище, що змінюється.

Фінансово-економічна криза виявила значні недоліки у фінансово-бюджетній системі, що зумовило переосмислення ролі бюджетної системи у регулюванні економічних процесів та необхідність подальшого удосконалення системи управління державними фінансами.

При цьому систему управління державними фінансами слід розглядати у широкому розумінні, не обмежуючись питаннями ефективності використання бюджетних коштів, розвитку системи середньострокового бюджетного прогнозування, програмно-цільового методу. Розвиток зазначеної системи потребує не тільки удосконалення роботи центральних органів виконавчої влади, а і посилення діалогу та співробітництва Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України, громадськістю та суб'єктами господарювання.

Важливе значення для розвитку зазначеної системи має поглиблення діалогу між державою та громадськістю шляхом спрощення доступу громадян до інформації з питань бюджету.

Комплексний підхід до питань розвитку системи управління державними фінансами потребує також посилення відповідальності держави

перед бізнесом в рамках реалізації державної податкової політики у частині забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість.

Важливим кроком на шляху подальшого посилення прозорості бюджетних відносин є запровадження системи зовнішнього незалежного аудиту бюджетних доходів згідно з міжнародними стандартами.

При цьому у загальному контексті розгляду системи контролю за дотриманням бюджетного та фінансового законодавства слід опрацювати питання щодо оптимізації функцій контролюючих органів.

Одним з інструментів стимулювання господарської діяльності для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринку є надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Однак, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю за наданням такої допомоги призводить не лише до створення нерівних умов для провадження підприємницької діяльності та спотворює ринкові відносини, а і знижує ефективність використання державних ресурсів та ефективність реалізації економічної політики в цілому. У зв'язку з цим необхідно створити дієву систему регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Зважаючи на те, що держава шляхом здійснення закупівель державними органами, підприємствами та організаціями істотно впливає на розвиток національної економіки, актуальним питанням розвитку системи управління державними фінансами є також розвиток та удосконалення системи державних закупівель, насамперед через приведення законодавства у цій сфері у відповідність з міжнародними стандартами.

Важливою складовою подальшої роботи є визначення переліку квазіфіскальних операцій та органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки можливого впливу таких операцій на показники бюджету під час оцінки його дефіциту, що має здійснюватись шляхом постійного моніторингу державою показників заборгованості суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Посилення боротьби з корупцією у державному секторі дасть змогу забезпечити комплексність розгляду усіх складових системи управління державними фінансами.

Кабінетом Міністрів України проведено значну роботу, пов'язану з розвитком зазначеної системи. Разом з тим робота у цьому напрямі повинна бути посилена.

Визначення Президентом України євроінтеграційного вектору розвитку держави вимагає максимального врахування під час забезпечення розвитку системи управління державними фінансами законодавства Європейського Союзу. Водночас слід зауважити, що успіх такої роботи залежатиме від врахування специфіки фінансово-економічної системи України.

Подальший розвиток системи управління державними фінансами як один з багатьох напрямів реалізації державної політики на початковому етапі реалізації цієї Концепції повинен здійснюватись в рамках Програми економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” як основоположного документа з розвитку держави на середньострокову перспективу. Зазначене зумовлено також необхідністю сталості та узгодженості реалізації державної політики.

- низька якість послуг, що надаються на місцях. У більшості сільських, селищних бюджетів видатки на виплату заробітної плати й нарахування на неї складають понад 90 %;

- зношена інфраструктура. Комунальна інфраструктура зношена більше ніж на 60 %. Кількість аварій у ЖКГ за останні 10 років зростає в 5 разів. Близько 90 % доріг загального користування є дорогами місцевого значення. При цьому 70 % автодоріг потребують капітального ремонту. Згідно з розрахунками Всесвітнього Банку протягом наступних 10 років місцева інфраструктура вимагатиме інвестицій на 29 млрд. дол. США.

Причинами вказаних проблем є:

- низька фінансова незалежність. Згідно з розрахунками Асоціації міст у 2009 р. недофінансування видатків на місцевому рівні склало 12,1 млрд. грн. Питома вага доходів, що не враховуються при розрахунках трансфертів⁵, у 2006 - 2009 рр. складала 10 - 13 % і має тенденцію до скорочення. При цьому брак ресурсів на делеговані повноваження знижує відповідальність місцевої влади за якість надаваних послуг;

- недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних трансфертів. Усупереч положенням ст. 105 Бюджетного кодексу відсутній закон, що визначає принципи й критерії розподілу інвестиційних субвенцій. Формула дотацій вирівнювання ускладнена безліччю коефіцієнтів. Це знижує прогнозованість і стабільність доходів місцевих бюджетів;

- обмеженість у доступі до запозичень. Чинне законодавство унеможлиблює для більшості місцевих бюджетів використання запозичень для інвестицій на місцях;

- нечіткий розподіл і брак повноважень. У Бюджетному кодексі видаткові повноваження розподілені як відповідальність за фінансування бюджетних установ за типом (школи, лікарні), а не суспільною функцією (освіта, медична допомога). Формування бюджетів на рівні закладів ґрунтується на секторних нормативах. Таким чином, органи місцевого самоврядування обмежені в можливостях оптимізувати ресурси;

- брак контролю за витратою коштів на місцях. На місцевому рівні де-факто відсутній зовнішній аудит, а внутрішній проводиться з недостатньою комплексністю й системністю.

Цілями реформи є: підвищення якості послуг, що надаються за рахунок місцевих бюджетів; підвищення частки інвестиційних видатків на місцях.

Досягнення цілей на період реформи передбачає вирішення таких завдань: підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень; підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних

коштів; упорядкування відносин місцевих бюджетів з центром (оптимізація розподілу видаткових повноважень, удосконалення порядку розподілу трансфертів); збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Підвищення доходів місцевих бюджетів передбачає: перерозподіл доходів між державним і місцевими бюджетами, а саме передання на місцевий рівень таких додаткових доходів: плата за ліцензії й сертифікати, державну реєстрацію; плата за використання природних ресурсів; плата за надані в оренду ставки, що перебувають у басейнах рік загальнодержавного значення; збільшення доходів, що не враховуються при розрахунках міжбюджетних трансфертів, шляхом включення до їх списку: плати за землю в повному обсязі; адміністративних штрафів; плати за торговий патент на проведення деяких видів підприємницької діяльності [43-44].

Зміна правил і принципів надання міжбюджетних трансфертів на основі врегулювання порядку розрахунків міжбюджетних трансфертів (поліпшення методики розрахунків видатків на делеговані повноваження, організація збирання даних щодо вартості послуг у регіонах).

Підвищення ефективності витрати коштів на місцях передання на місцевий рівень видаткових повноважень, а саме: скасування секторних нормативів, що регламентують витрату коштів на місцях, і проведення пов'язаних реформ, у т. ч. щодо зміни принципів фінансування освіти, охорони здоров'я, дозволу місцевій владі оптимізувати мережу бюджетних установ та їх персонал; зміна законодавства з метою створення механізмів для об'єднання ресурсів місцевих бюджетів у рамках фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні; оптимізація поділу повноважень між різними рівнями органів влади; впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні: затвердження документів для впровадження й застосування програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, запровадження програмної класифікації на місцевому рівні; інвентаризація державних цільових програм, що виконуються за рахунок місцевих бюджетів, і приведення їх у відповідність до наявних ресурсів;

удосконалення систем моніторингу й оцінювання використання бюджетних коштів, забезпечення зовнішнього аудиту місцевих фінансів та проведення пов'язаних реформ щодо впровадження внутрішнього аудиту відповідно до міжнародних стандартів (INTOSAI); віднесення до делегованих видатків місцевих бюджетів видатків, розподіл яких не надає можливості фінансувати повноваження в потрібному обсязі, а саме видатків на: позашкільну освіту; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів; центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціальні гуртожитки; грошову компенсацію фізичним особам, які надають соціальні послуги; зоопарки; підвищення прозорості формування й виконання місцевих бюджетів шляхом зміни періодичності публікації й розширення обсягу інформації про виконання місцевих бюджетів; впровадження середньострокового планування, що у свою чергу передбачає: закріплення в законодавстві норм, що визначають процедуру середньострокового планування; розроблення методології середньострокового бюджетного планування; запровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу.

Підвищення інвестицій та оновлення інфраструктури на місцях:

- створення основних законодавчих принципів і критеріїв розподілу інвестиційних субвенцій;
- запровадження стандартних процедур конкурсного відбору проектів, що мають реалізовуватися за рахунок бюджетних коштів;
- спрощення доступу місцевих бюджетів до кредитних ресурсів (удосконалення законодавчої бази, що регулює питання залучення коштів місцевими органами влади, посилення прав кредиторів щодо своєчасного погашення й обслуговування місцевого боргу);
- зарахування до місцевого бюджету розвитку частини податку на прибуток підприємств (крім комунальних та державних підприємств) і частини податку з доходів фізичних осіб, що зараз повністю використовується для фінансування делегованих повноважень;

- збільшення власних доходів місцевих бюджетів шляхом реформування місцевих податків і зборів (скасування податків з низьким потенціалом, зміна правил адміністрування), запровадження податку на майно;

- проведення пов'язаних реформ у секторі ЖКГ (планомірне підвищення тарифів до економічно обґрунтованого рівня).

Реформа міжбюджетних відносин має бути тісно пов'язаною з реформою місцевого самоврядування й адміністративно-територіальною реформою, що забезпечить створення системи адміністративно-територіальних одиниць, спроможних виконувати покладені на них функції.

Основними напрямками реформування місцевих бюджетів є:

- розширення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перерозподілу доходів між державним та місцевими бюджетами, перегляду складу доходів I та II кошків місцевих бюджетів, розширення переліку місцевих податків і зборів;

- компенсації втрат надходжень місцевих бюджетів, пов'язаних з наданням державою пільг по сплаті податків;

- стимулювання соціально-економічного розвитку територій шляхом збільшення інвестиційної складової місцевих бюджетів удосконалення порядку та умов надання субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам.

- формування стабільної нормативно-правової бази з врахуванням вищезазначених напрямків реформування системи міжбюджетних відносин.

На сьогодні Верховною Радою України прийнятий Податковий кодекс України та прийнятий Бюджетний кодекс України в новій редакції [12, 46].

Бюджетний кодекс України передбачає ряд норм, спрямованих на сприяння регіональному економічному зростанню з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів, запровадженню нових інструментів стимулювання регіонального розвитку та вдосконаленню

міжбюджетних відносин. Але, незважаючи на позитивні надбання, деякі питання залишилися невирішеними, тому існує поле для подальшого їх вивчення та вирішення.

Досягнення значного рівня ефективності від проведення бюджетної реформи потребує, перш за все, впорядкування системи адміністративно-територіального устрою, з урахуванням рівня розвитку інфраструктури територій, наявності природно-ресурсного потенціалу тощо.

Як свідчить досвід європейських країн, територіальні громади, здатні забезпечити належну якість управління та розвитку, мають об'єднувати 3-5 тис. мешканців.

Взяти до уваги хоча б той факт, що враховані МФУ видатки на утримання місцевих рад не забезпечується в повному обсязі фінансування навіть заробітної плати. У зв'язку з цим на утримання апаратів рад витрачаються доходи, які повинні спрямовуватись на фінансування регіональних програм. Проведення адміністративно-територіальної реформи сприятиме скороченню чисельності управлінців на місцях, що дасть змогу вивільнити значну частину коштів, які можна буде спрямувати на розвиток регіону.

Бюджетним кодексом у новій редакції передбачений цілий ряд заходів щодо удосконалення міжбюджетних відносин з метою зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, створення належних умов для виконання органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади покладених на них функцій.

Зокрема, з метою збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів шляхом подальшої децентралізації управління бюджетними коштами вперше до місцевих бюджетів передаються доходи державного бюджету, а саме: по 50% плати за користування надрами загальнодержавного значення, збору за спеціальне використання водних ресурсів загальнодержавного значення, збору за спеціальне використання лісових

ресурсів державного значення; плата за ліцензії та сертифікати, державну реєстрацію (6 видів) тощо.

Дотримання вищезазначених принципів на практиці, запровадження формульних розрахунків, формування достатнього ресурсу державного бюджету на надання субвенцій місцевим бюджетам сприятиме забезпеченню поступового соціально-економічного розвитку регіонів.

Для вдосконалення бюджетної системи на всіх рівнях, забезпечення її стабільності необхідним є вдосконалення і розширення законодавчої бази з питань бюджету, оподаткування, регіонального розвитку, методологічної бази за всіма напрямками реформування [53-54].

Реалізація вищевказаних заходів сприятиме зміцненню фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій, підвищенню соціального захисту та добробуту громадян.

3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції

Забезпечення довгострокового економічного зростання та якісної структури перебудови економіки потребує мобілізації усіх напрямів державної економічної політики, зокрема і бюджетної. Зміна параметрів соціально-економічної системи зумовлює постійне посилення вимог до формування та проведення ефективної бюджетної політики. Це пояснюється тим, що бюджетна політика є активним елементом системи державного регулювання, визначальним фактором управління економічними й соціальними процесами, їх розвитком. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень.

Бюджетна політика є системою заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних від-

носин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію поставлених завдань та цілей з економічного та соціального розвитку. Вона має сприяти державній підтримці зростання економіки та створенню умов для залучення інвестицій. Стратегічною метою бюджетної політики є забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні.

Проведення державної бюджетної політики забезпечується різними шляхами, серед яких потрібно вирізнити перегляд податкових ставок; зміну обсягу і структури державних видатків; зміну балансу між доходами і видатками бюджету, заміну джерел фінансування його дефіциту; встановлення граничних обсягів державного боргу, зміну його структури і джерел фінансування.

Бюджетна політика у сучасних умовах повинна бути спрямована на підвищення рівня життя населення, збільшення обсягу заробітної плати, сприяння ціновій та валютно-курсовій стабільності. Проект державного бюджету повинен формуватися на показниках економічного і соціального розвитку країни, сприяти створенню умов для розвитку виробництва, стимулювання економічної й соціальної розбудови держави; реалізації виваженої боргової політики; надання послуг для задоволення суспільних потреб, виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням реальних державних ресурсів; поступового підвищення соціальних стандартів; проведення реформування міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій.

Важливим є посилення стимулятивної складової міжбюджетного регулювання шляхом забезпечення взаємозв'язку між коефіцієнтом вирівнювання та середнім індексом виконання розрахункових показників місцевих бюджетів, що враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, за останні три бюджетні періоди із забезпеченням стабільного обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на цю мету; пріоритетне спрямування капітальних вкладень на фінансування об'єктів, які забезпечують приріст потужностей у наступному періоді; створення умов для ефективного функціонуван-

ня підприємств житлово-комунальної галузі, шляхом залучення приватних інвестицій та гарантування інтересів територіальних громад і збереження комунального майна; спрямування коштів, отриманих від приватизації державного майна як джерела фінансування видатків розвитку для реалізації інвестиційних проектів; концентрація державної підтримки на здешевлення залучених для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів у сільському господарстві кредитних ресурсів, які забезпечуватимуть досягнення світових стандартів продуктивності виробництва та якості сільськогосподарської продукції.

Доцільним є підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування, шляхом закріплення додаткових дохідних джерел; підвищення рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні обсягів надходжень до місцевих бюджетів; інвестиційної складової частини місцевих бюджетів, зокрема, шляхом збільшення кількості джерел надходження до бюджету розвитку; удосконалення системи надання та використання субвенцій на реалізацію цільових інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку; удосконалення механізмів розрахунку видатків, що враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, зокрема шляхом наукової обґрунтованості розрахунків нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них, а також застосування з цією метою галузевих стандартів надання суспільних послуг; використання фінансових важелів подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку територій; розроблення програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу на основі науково обґрунтованих пріоритетів регіонального розвитку.

Ефективність бюджетної політики потрібно оцінювати на основі двох критеріїв: по-перше, фінансової ефективності бюджетної політики, по-друге, її соціально-економічної ефективності. Запорукою успіху місцевої бюджетної політики є її прозорість, відкритість і зрозумілість як для представницьких органів влади, так і для населення відповідної території, її публічна підтримка. Реалізація ефективної бюджетної політики у сфері місцевих фінансів повинна відігравати значну роль у процесі регулювання економічного розвитку

регіонів. Хронічна нестача фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їх дохідних джерел стали проблемою загальнодержавної ваги. Як наслідок, на місцях не вирішують найболючіші життєві проблеми людей, занепадають сільське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я.

З метою підвищення рівня бюджетної збалансованості важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом розроблення головними розпорядниками бюджетних коштів середньострокового прогнозу видатків за бюджетними програмами на основі визначених пріоритетних завдань діяльності та результативних показників, яких необхідно досягти у перспективному періоді; забезпечення системного підвищення мінімальної заробітної плати, посадового окладу працівникам першого розряду Єдиної тарифної сітки, прожиткового мінімуму; надання соціальної допомоги; пільг та компенсацій за професійною ознакою відповідним категоріям громадян; збільшення допомоги після народження дитини.

Положення Програми економічних реформ передбачає формування основних напрямів бюджетної політики, орієнтованих на:

- забезпечення соціально-економічного розвитку України;
- забезпечення зростання рівня життя громадян та виконання заходів з подолання та запобігання бідності;
- збереження та прискорення людського розвитку, шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту, поліпшення якості і доступності медичної допомоги та освіти;
- детінізацію економіки і доходів громадян, що забезпечить збільшення надходжень до бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування без посилення фіскального навантаження та з дотриманням принципу справедливості під час надання суспільних послуг;
- створення сприятливих умов для бізнесу шляхом зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи;
- модернізацію інфраструктури та базових галузей економіки (зокрема енерге-

тичної, вугільної, нафтогазової галузей, сільського господарства, житлово-комунального господарства, транспортного комплексу, оборонної промисловості), а також перехід від системи надання дотацій до системи самоокупності виробництва.

Від виваженого вибору напрямів розвитку бюджетної політики значною мірою залежить загальний соціально-економічний розвиток держави. Бюджетна політика повинна реалізовуватися і формуватися на наукових засадах, відповідати національним інтересам і соціально-економічній стратегії держави. Науковий підхід до розроблення бюджетної політики, знання і вивчення чинників, що визначають бюджетну політику, передбачають її відповідність закономірностям суспільного розвитку, постійне врахування теоретичних положень і висновків бюджетної теорії. Порушення цієї важливої вимоги призводить до великих втрат в економіці.

Сьогодні під час формування бюджетної політики в сфері доходів необхідно враховувати економічне становище в Україні, завдання національної економіки: стимулювання динамічного розвитку економіки, структурну перебудову економіки, зменшення інфляції, стимулювання розвитку самозайнятості, підвищення добробуту населення. Кінцевою метою формування доходної частини Державного бюджету має бути пошук паритету між інтересами підприємництва та державними інтересами. Це означає, що бюджетна політика доходів не повинна бути тягарем для підприємництва та стримувати його економічний розвиток.

Реалізація бюджетної політики у сфері підтримки регіонального економічного зростання здійснюватиметься шляхом:

підтримки стійкого економічного розвитку регіонів з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів;

концентрації державної підтримки розвитку регіонів у державному фонді регіонального розвитку;

збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України шляхом удосконалення міжбюджетних відносин та підвищення

самодостатності місцевих бюджетів, що передбачає, зокрема: здійснення розрахунку видатків, що враховують під час визначення міжбюджетних трансфертів, на підставі державних соціальних стандартів та нормативів; проведення інвентаризації нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів під час здійснення видатків місцевих бюджетів, та відміну обов'язкового застосування таких нормативів;

вивчення можливостей розширення надходжень до бюджету розвитку; удосконалення методологічної нормативної бази програмно-цільового методу в бюджетному процесі на місцевому рівні, застосування такого методу під час складання та виконання місцевих бюджетів у пілотних регіонах;

впровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу;

проведення заходів, передбачених угодами щодо регіонального розвитку областей, укладених між Кабінетом Міністрів України та відповідними радами;

внесення змін до актів законодавства щодо забезпечення фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні;

бюджетної децентралізації, насамперед передачі місцевим бюджетам видатків державного бюджету за окремими бюджетними програмами у сфері освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, дорожнього господарства та енергоефективності, заходи з реалізації яких мають забезпечувати органи місцевого самоврядування, з одночасним виділенням державою коштів для забезпечення таких видатків;

удосконалення механізму визначення і розподілу субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) через встановлення критеріїв їх розподілу на підставі формалізованих параметрів, запровадження стандартних процедур конкурсного відбору інвестиційних програм (проектів), реалізацію органами місцевого самоврядування права розподілу таких субвенцій за об'єктами.

Важливо пам'ятати, що піднесення рівня життя громадян не можливе без економічного зростання, яке досягається за рахунок прискорення розвитку підприємницької діяльності й підвищення ефективності державного регулювання економічних та соціальних процесів. Зміцнення вітчизняного бізнесу досягається, передусім, шляхом підвищення його конкурентоспроможності, а це можливо за нарощування інвестицій та забезпечення їх раціонального використання, зокрема спрямування їх на проведення реконструкції підприємств, упровадження інновацій, посилення позицій вітчизняного бізнесу на внутрішніх і зовнішніх ринках. Основним завданням бюджетної політики є подальша стабілізація державних фінансів з метою стійкого економічного зростання, яка передбачає:

1. Фінансування дефіциту державного бюджету переважно шляхом здійснення внутрішніх запозичень;

2. Утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на рівні 2,5 відсотка валового внутрішнього продукту;

3. Зменшення частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет, шляхом:

- уповільнення темпів зростання реалізації підакцизних товарів (алкогольні напої, пиво та тютюнові вироби) у зв'язку з підвищенням ставок акцизного податку;

- поліпшення управління державним боргом з метою подальшого скорочення його обсягу до економічно безпечного рівня (не більш як 30 відсотків валового внутрішнього продукту);

- надання державних гарантій в обсязі не більш як 1 відсоток валового внутрішнього продукту для реалізації виключно інвестиційних та інноваційних проєктів, спрямованих, зокрема, на розвиток експортного потенціалу національної економіки;

- підвищення ефективності здійснення капітальних видатків та встановлення частки інвестиційних витрат зведеного бюджету на рівні не менш як 5 відсотків валового внутрішнього продукту, а також удосконалення механізму їх розподілу і

контролю за використанням;

запровадження механізму середньострокового бюджетного прогнозування на всіх етапах бюджетного процесу;

забезпечення прозорості системи державних фінансів на основі створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи.

Для того, щоб бюджетна політика держави була ефективною, потрібно: чітко регламентувати законодавчо процес акумуляції й руху фінансових потоків, забезпечення їх прозорості для суспільства;

забезпечити високі темпи зростання національної економіки як основного чинника зниження фінансових ризиків під час розроблення показників державного бюджету;

досягти надійності прогнозу основних макроекономічних показників, на основі яких формуються дохідна й видаткова частини державного бюджету, -обсягів і темпів зростання ВВП, темпів інфляції, валютного курсу;

дотримуватися об'єктивності під час формування дохідної частини бюджету; оптимізувати бюджетні витрати, що сприятиме повноцінному фінансовому забезпеченню реалізації державних функцій.

Життєво важливою справою є забезпечення випереджального розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини, культури) та відповідного зростання соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини. З метою реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідно якісно підвищити рівень функціонування бюджетної системи. Для розроблення і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритетні напрямки бюджетної політики повинні визначатися, виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В сучасному суспільстві бюджет, об'єднуючи основні фінансові категорії, є провідною ланкою системи державних фінансів та відіграє важливу економічну і політичну роль. При цьому необхідне правильне розуміння співвідношення між об'єктивною і суб'єктивною сторонами функціонування бюджету, оскільки об'єктивний характер бюджету, властиві йому функції дозволяють визначити його місце в системі відносин та роль в забезпеченні економічного зростання країни з врахуванням циклічності соціально-економічних процесів.

Бюджет, будучи основним засобом мобілізації і використання фінансових ресурсів, дає можливість впливати на економічні процеси, фінансувати структурну перебудову економіки, стимулювати розвиток її пріоритетних секторів, прискорювати інтенсифікацію виробництва відповідно до рівня розвитку суспільства, забезпечувати соціальну підтримку найменш захищених верств населення. Відображаючи розміри необхідних державі фінансових ресурсів і реально наявних резервів бюджет визначає податковий клімат; фіксує конкретні напрями витрачання коштів, процентне співвідношення витрат по галузям і територіям, є конкретним виразом економічної політики держави. Бюджет виступає інструментом регулювання і стимулювання економіки, інвестиційної активності, підвищення ефективності виробництва; важливою передумовою та засобом здійснення відтворювального процесу; основним у системі фінансових планів, оскільки об'єднує їх в єдину систему, визначаючи фінансові взаємовідносини з складовими системи державних фінансів.

Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи бюджетного регулювання, спрямованої на управління результатами на основі використання сукупності механізмів бюджетної підтримки, удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. Вагомим

напрямом посилення ступеня взаємоузгодженості бюджетної політики та стратегії соціально-економічного розвитку країни стало застосування у бюджетному процесі програмно-цільового методу планування видатків бюджету та запровадження моделі бюджету розвитку на державному та місцевому рівнях.

Вагомого значення набувають питання розробки теоретико-методологічних положень щодо: оцінки ефективності інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії; формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання; планування бюджетних видатків у системі соціально-економічного розвитку країни; використання дефіциту бюджету у системі фінансово-економічних відносин; управління державним боргом; оцінки ефективності планування та виконання місцевих бюджетів; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин та визначення напрямів зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування; обґрунтування домінант бюджетної архітекτονіки в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку економіки; середньострокового бюджетного прогнозування та планування як механізму реалізації бюджетної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства; обґрунтування концепції бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень; оцінки ризиків бюджетної системи з врахуванням індикаторів фінансово-бюджетної стабільності, стійкості та збалансованості бюджетної системи.

Важливими цілями і завданнями бюджетної політики, яка взаємопов'язана із програмою довгострокового соціально-економічного розвитку, виступають зростання рівня споживання населення, удосконалення політики у сфері доходів бюджету, економія бюджетних видатків, збалансування бюджету, удосконалення міжбюджетних відносин, середньострокове та довгострокове бюджетне планування, посилення дієвості державного фінансового контролю.

Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Показано, що цільова функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Удосконалення бюджетної політики передбачає використання системи відповідних показників запровадження оцінки її ефективності, що надасть можливість внесення необхідних інституційних змін у бюджетне середовище. Розвиток інституту бюджетної політики має відігравати провідну роль в ініціюванні змін у системі державних фінансів, тобто мати функцію системоутворюючої складової удосконалення бюджетної системи, бюджетного процесу та бюджетних відносин, він призначений для визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань бюджетних перетворень відповідно до стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mcgee W. R. The Philosophy of Taxation and Public Finance / W. R. Mcgee. – Springer Verlag, 2003. 394 p.
2. Muzellec R. Finances Publiques / R. Muzellec ; Sirey, Coll. Intégral Concours. 14ème éd. 2006. 714 p.
3. Tanzi V., Scmiknecht L. Public Finances and Economic Growth in European Countries. Fostering Economic Growth in Europe. Conference volume of the 31st Economics Conference of the Oestereichische Nationalbank. Vienna, 2003. P. 178–196.
4. Terrien G., Reynaud P., Reynaud Y. Finances publiques categories A et B. Edition 2009 cours, entrainement: Foucher, Coll. Concours Fonction publique, 2008. 384 p.
5. Winston C. Evans, Jack Matzer, Kay Cecil Spearman, David W. Tees. Accounting as a Management Tool. LGFM. Book 2. Bratislava, 2000. 104 p.
6. Алексеев И. В. Бюджетна система : навчальний посібник [Текст] / Алексеев И. В., Ярошевич Н. Б., Чушак-Голобородько А. М. – К. : Хай – Тек Прес, 2007. – 376 с .
7. Ануфрієва К. В. Інституційні та фінансові складові нарощування експорту України. Економіка України. 2018. № 8. С. 30–49.
8. Базилевич В.Д. Посилення ролі фінансів у трансформаційній економіці // Фінанси України. – 2004. – №5. – с. 5–9.
9. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. – К: Атіка, 2002. – 368 с.
10. Бак Н. А. Міжбюджетні відносини як складова бюджетного регулювання // Фінанси України. – 2002. – №5. – с.78–82.
11. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.

12. Богдан Т. П. Зовнішнє боргове навантаження та виклики для валютно-фінансової політики України. Економіка України. 2018. № 7. С. 21–32.
13. Богдан Т. П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. Фінанси України. 2018. № 4. С. 75–92
14. Богма О. С. Розвиток інституціональної складової державного регулювання забезпечення бюджетної безпеки України : монографія ; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2017. 367 с.
15. Бондарук Т. Г. Бюджетний менеджмент : Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : Август Трейд, 2016. 891 с.
16. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А. Оцінка стану децентралізації місцевих бюджетів України. Економіка України. 2018. № 7. С. 59–76.
17. Борисов А. Б. Большой энциклопедический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2001. – 895 с.
18. Буковинський С.А. До питання про Бюджетний кодекс України // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 3–13.
19. Булгакова С. О. Казначейська система виконання бюджету / [С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко, Н. І. Сушко та ін.]. – К. : КДТЕУ, 2000. – 249 с.
20. Буряченко А. Є., Філімошкіна О. І. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. Фінанси України. 2018. № 5. С. 56–68.
21. Бюджетна політика держави [Текст]// Інвестгазета: нормативна база. – Київ. – 2010. – №27-28(745). – С. 22-31.
22. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогновної невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. - К. : НАДУ, 2010. - 44 с.
23. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень : Аврамченко К. В. та ін.; Ін-т суспіл.-екон. дослідж. Київ: СТ-ДРУК, 2016. 110 с.

24. Бюджетна система : уклад.: Андрейків Т. Я., Оліярник В. В. Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2016. 287 с.
25. Бюджетна система [І. І. Кичко та ін.] ; Чернігів. нац. технол. ун-т. - 2-ге вид., перероб. і допов. Чернігів ; Ніжин : Лук'яненко В. В. : Орхідея, 2016. 256 с.
26. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Урядовий кур'єр. – 17 серпня 2010. – № 151.
27. Бюджетні установи: бухгалтерський облік, національні стандарти, оподаткування та звітність : Лемішовський В. І. та ін. ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Ін-т економіки і менеджменту, Аудит. фірма "Зах. аудит. група". Львів : Растр-7, 2016. 1023 с.
28. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. К. : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
29. Варналій З. С. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України : монографія. Чернівці, 2018. 454 с.
30. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
31. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України. – К: НІОС. – 2002. – 608 с.
32. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : монографія ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України", 2016. 519 с.
33. Волобуев В. Бюджетная политика США в 80–90-е годы // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 12. – С. 100–110.
34. Геєць В. Інституційна обумовленість ендогенізації економічного розвитку. Журнал європейської економіки. 2018. Т. 17, № 2. С. 155–166.

35. Господарський кодекс України : станом на 5 січ. 2018 р. : відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2018. 228 с.
36. Григорівська О. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки [Текст] // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – Київ. – 2011. – № 4 (43). – С. 29-33.
37. Грицюк Т. В. Бюджетное регулирование, макроэкономическая стабильность и экономический рост / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. – 2003. – 13 (127). – С. 14 – 26.
38. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9–25.
39. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 1(10). – С. 19–34.
40. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 712 с.
41. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти : монографія / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2016. 395 с.
42. Державні фінанси в транзитивній економіці / Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. та ін. За заг. ред. д.е.н., проф. Карліна М.І. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.
43. Дзюблюк О. В. Неконвенційні заходи монетарної політики: досвід федеральної резервної системи США. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16, № 3. С. 357–381
44. Дробышевский С. М., Трунин П. В. Киюцевская А. М. Возможности процентной политики центральных банков. *Экономическая политика*. 2018. 13 (4). С. 42–61.
45. Жибер Т.В. Бюджетна політика України / Т.В. Жибер // Фінанси України. – 2005. – №8. – С. 7–11.

46. Запатріна І. В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // *Фінанси України*. – 2006. – № 4 (125). – С. 38 – 45.
47. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
48. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужніков, Л. М. Бабич, А. М. Соколовська, Ю. В. Чередниченко ; за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
49. Звєряков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії. [Економіка України](#). 2018. № 10. С. 10–31.
50. Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління: монографія ; Одес. нац. екон. ун-т. - Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. 258 с.
51. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: Сіденко В. Р., Скрипниченко В. Р., Пономаренко В. С., Чугунов І. Я. та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
52. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
53. Кизим М. О., Іванов Ю. Б., Губарева І. О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Фінанси України*. 2018. № 4. С. 7–18.
54. Кириленко О. П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // *Фінанси України*. – 2008. – № 7. – С. 3-17.
55. Кирильчук Є. І. Бюджетна політика України: сучасні реалії та світова фінансова криза / Є. І. Кирильчук; Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2009. – 33 с.

56. Ковальова Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т. М. Ковальова, С. В. Барулин. – 2-е изд. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.
57. Кодацький В. П. Доходи і витрати Державного бюджету України в сучасних умовах // Економіка. Фінанси. Право. – № 3/2008. – С. 16–17.
58. Козюк В. Цінова стабільність і тергетування інфляції в сировинних економіках: макроекономіка чи політекономія? Вісник Національного банку України. 2018. № 244. 2018. С. 4–25.
59. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2016. 395 с.
60. Комягин Д. Л. Словарь бюджетных терминов / Д. Л. Комягин // Право и экономика. – 1997. – № 23–24. – С. 43–46.
61. Крикун Т.І. Державні видатки у системі бюджетного регулювання / Т.І. Крикун // матеріали наук.-практ. конф. [«Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері»], (Київ, 14–15 квітня 2011 р.) – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – С. 199–200.
62. Кругман П. Р. The return of Depression Economics : пер. с англ. Москва: Эксмо, 2009. 336 р.
63. Крючкова І. В. Фактори економічного зростання в Україні в 2016–2018 рр. Економіка і прогнозування. 2018. № 2. С. 29–47.
64. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 256 с.
65. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
66. Лагутін В. Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства. Економіка України. 2018. № 9. С. 13–25.
67. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. Modern economics. 2018. № 9. С. 53–59.

68. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К. : ДНУ АФУ, 2009. – 600 с.
69. Лисяк Л.В. Бюджетна складова соціально-економічного розвитку / Л.В. Лисяк // Фінансово-бюджетна політика в контексті соціально-економічного розвитку регіонів : тези міжнар. наук.-практ. конф.; Дніпропетровськ, 10–20 берез. 2009 р. ; у 2-х т. – Т. 1. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2009. – С. 120.
70. Лисяк Л.В. Вплив бюджетної політики держави на економічні і соціальні процеси / Л.В. Лисяк // Вісник Дніпропетр. держ. фін. акад. – 2007. – № 1 (17). – С. 32–37.
71. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 411 с.
72. Луніна І. О., Білоусова С. О. Реформування податку на прибуток підприємств у контексті забезпечення стійкості державних фінансів. Економіка України. 2018. № 7. С. 46–58.
73. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. – Харків: Форт, 2000. – 296 с.
74. Львовчкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання // Фінанси України. – 2000. – №12. – С. 25–33.
75. Лютий І. О., Іванюк В. Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 53–60.
76. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко, Ю.Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 3–12.
77. Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 11. С. 323–327

78. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
79. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 9. С. 58–62.
80. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1(90). С.74–82.
81. Макогон В. Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 10. – С. 314–318.
82. Манцуров І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 71–87.
83. Мацюра С. І. Бюджетна політика органів місцевого самоврядування [Текст] : автореферат дис... канд. екон. наук. – Київ : ДННУ"Академія фінансового управління", 2012. – 20 с.
84. Методологія управління бюджетними програмами : С. Д. Бушуєв та ін. ; за ред. С. Д. Бушуєва, С. В. Цюцюри ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Київ : КНУБА, 2016. 195 с.
85. Міжнародний досвід сереньострокового бюджетного планування: уроки для України [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот. М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 31 с.
86. Міжнародний досвід формування основних напрямів бюджетної політики [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот.: Д. Серебрянська, М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 27 с.
87. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 3 томах / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій ; за заг. ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.

88. Мярковський А. І. Антикризове управління державними фінансами: питання стратегії та ефективних рішень / А.І. Мярковський // Фінанси України. – № 12. – 2012. – С. 7–23.
89. Мярковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. Мярковський, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 5. – С. 5–15.
90. Нікітішин А. О. Формування та розвиток інституційної архітектури податкового регулювання. Бізнес Інформ. 2018. № 2. С. 259–265.
91. Онищенко С. В. Бюджетна безпека України: сутність, загрози та шляхи забезпечення. Монографія. Київ : Знання України, 2017. 403 с.
92. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Доступний з <http://www.me.gov.ua/>
93. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
94. Пантелеев В. П. Бюджетна система : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 377 с.
95. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. Інвестиції, практика та досвід. 2018. № 19. С. 28–32.
96. Пасічний М. Д. Політика управління державним боргом. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 19–34.
97. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2005. – 642 с.
98. Письменний В. В. Особливості впровадження "власних" податків і зборів за ініціативи місцевої влади. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2018. Т. 23, Вип. 3. С. 164–167.
99. Письменний В. Субвенції у формуванні доходів місцевих бюджетів України Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2018. Вип. 1. С. 34–44.
100. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI // Голос України. – 2010. – № 229.

101. Полозенко Д.В. Державний бюджет України і його грошове наповнення // Фінанси України. – 2004. – №3. – С. 19–26.
102. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2016 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761
103. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2017 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59706
104. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047
105. Радіонов Ю. Д. Програмно-цільовий метод бюджетування: проблеми впровадження та перспективи розвитку. Економіка України. 2018. № 2. С. 21–38.
106. Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 40–45.
107. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наук. доп. Луніна І. О. та ін. ; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної ; НАН України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ : [б. в.], 2016. 69 с.
108. Ряскова М.В. Бюджетная политика как инструмент государственного регулирования. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 145 с.
109. Селищев А. С. Макроэкономика / А. С. Селищев ; под ред. А. С. Леусского. – СПб. : Питер, 2001. – 440 с.
110. Словник сучасної економічної теорії Макміллана / За ред. Д. Пірса ; пер. з англ. – К. : АртЕК, 2000. – 640 с.
111. Станкус Т. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів : Швейцар.-укр. проект "Підтримка децентралізації в Україні" DESPRO, Swiss resource Centre and consultancies for development Skat. Харків : Фактор, 2017. 126 с.

112. Тарасюк М. В., Малярчук О. В. Сучасний стан реалізації інноваційної політики України та її фінансове забезпечення. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С.19–24.
113. Титарчук І. М. Бюджетний менеджмент : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт, 2016. 331 с.
114. Токарева Т.А. Бюджетное регулирование – основа бюджетного планирования. – К., 1988. – 80 с.
115. Токарева К. О. Структура бюджета: фінансово-правовий аналіз : монографія ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 183 с.
116. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
117. Финансово-кредитный энциклопедический словарь ; кол. авт. под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
118. Финансы / Под ред. А.М.Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 384 с.
119. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1997. – 549 с.
120. Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / [С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
121. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
122. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : ПоліграфКонсалтинг, 2007. – 312 с.
123. Чугунов І. Я., Зварич О. В. Доходи бюджету як складова системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов, О. В. Зварич // Наукові праці НДФІ. – 2007.– Вип. 1 (38). – С. 3–13.

124. Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства /І.Я. Чугунов, Л.В. Лисяк // Фінанси України. –2009. – №11.–С.3–11.
125. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку // К.: НІОС, 2003. – 488 с.
126. Чугунов І.Я., Козарезенко Л.В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3. С. 116–132.
127. Юрій С. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермізм, реалії і перспективи [Текст]// Світ фінансів. – Тернопіль. – 2010. – № 4. – С. 7-27.
128. Ярошенко Ф.О. Реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія / колектив авторів [заг. редакція Ф.О. Ярошенка]. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 544 с.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Доходи Державного бюджету України за 2014-2019 рр., млн. грн.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	280178,3	409417,5	503879,4	627153,7	753815,6	799776,0
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	52587,7	79838,3	114154,6	141945,3	188624,1	217040,4
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	19036,1	39803,8	44092,2	48661,1	45265,7	46746,9
Внутрішні податки на товари та послуги	183965,1	241563,0	325628,5	422274,1	493360,6	502048,1
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	12608,7	40300,8	20371	24541,8	27076,6	30086,0
Збори на паливно-енергетичні ресурси	5987,5	7245,4	279	-12,1	-6,2	-0,3
Інші податки та збори	5993,1	666,2	-645,8	-10951,6	-505,1	3855,0
Неподаткові надходження	68355,2	120006,5	103635,2	128402,3	164676,5	186684,2
Доходи від операцій з капіталом	888,1	171,4	191,5	286,9	657,5	183,0
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	5383,0	1800,3	4109,4	1607,4	1464,8	1139,9
Цільові фонди	161,7	155,0	287,7	29847,1	187,5	1770,8
Офіційні трансфери	2118,0	3144,0	4171,6	5967,7	7306,3	8725,0
Усього	357084,2	534694,8	616274,8	793265,0	928108,3	998278,9

Видатки Державного бюджету України (функціональна класифікація) за 2014-2019 рр., млн. грн.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальнодержавні функції (у т.ч. обслуговування держбюджету)	65825,8	103116,7	117925,6	142446,9	162949,9	168206,5
Оборона	27363,4	52005,2	59348,9	74346,2	97024,0	106627,7
Громадський порядок, безпека, судова влада	44619,0	54643,4	71671,1	87845,0	116875,6	140151,2
Економічна діяльність	34410,7	37135,4	31412,3	47000,1	63600,7	72365,1
Охорона навколишнього середовища	2597,0	4053,0	4771,6	4739,9	5241,2	6316,2
Житлово-комунальне господарство	111,5	21,5	12,5	16,9	296,9	108,0
Охорона здоров'я	10580,8	11450,4	12456,3	16729,1	22617,9	38561,6
Духовний та фізичний розвиток	4872,4	6619,2	4958,9	7898,1	10107,1	9967,0
Освіта	28677,9	30185,7	34825,4	41140,2	44323,4	51657,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення(у т.ч. соц. захист пенсіонерів)	80558,2	103700,9	151965,5	144478,3	163865,6	218628,6
Міжбюджетні трансферти	130600,9	173980,0	195395,3	272602,9	298939,7	260302,0
Усього	430217,8	576911,4	684743,4	839243,7	985842,0	1072891,5

Доходи зведеного бюджету України за 2014-2019 рр., млн. грн.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	367511,9	507635,9	650781,7	828158,8	986348,5	1289779,8
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	115404,4	139036,3	199005,0	259082,9	336083,0	1070321,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	33596,7	41958,2	46608,4	51132,3	50086,9	52024,9
Внутрішні податки на товари та послуги	184123,8	249247,6	337256,7	435430,0	507158,0	515766,6
Місцеві податки та збори	8055,2	27041,2	42261,5	53282,0	61026,4	73575,3
Інші податки та збори	7336,2	666,2	4998,7	4700,6	4923,4	6093,9
Неподаткові надходження	80612,8	140154,4	125391,9	154370,9	192703,9	212789,2
Доходи від операцій з капіталом	2015,8	1799,5	1594,0	2160,5	2801,0	3111,9
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	5383,0	1882,2	4198,2	1631,2	1559,0	1184,2
Цільові фонди	543,9	558,9	782,8	30467,0	865,6	2372,8
Усього(без урахування міжбюджетних трансфертів)	456067,3	652031,0	782748,5	1016788,3	1184278,1	1184,2

Додаток Д

Таблиця Д.1

Видатки зведеного бюджету України (функціональна класифікація) за 2014-2019 рр., млн. грн.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальнодержавні функції (у т.ч. обслуговування держборгу)	76845,90	117642,40	134133,2	166248,8	191541,8	203121,3
Оборона	27365,50	52015,80	59357,3	74360,4	97024,0	106627,7
Громадський порядок, безпека, судова влада	44864,60	54963,00	72057,0	88479,8	118025,2	141455,8
Економічна діяльність	43637,60	56257,30	66180,3	102883,4	140761,3	154219,3
Охорона навколишнього середовища	3481,70	5529,70	6255,4	7349,3	8242,1	9729,8
Житлово-комунальне господарство	17808,50	15700,40	17547,5	27187,5	30345,5	34487,1
Охорона здоров'я	57150,10	71001,10	75408,5	102391,6	115847,8	128377,8
Духовний та фізичний розвиток	13857,70	16228,30	16884,7	24342,3	28992,9	31550,1
Освіта	100109,50	114193,50	129435,1	177755,7	210029,4	238757,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення(у т.ч. соц. захист пенсіонерів)	138004,70	176339,80	258330,7	285761,2	309363,6	321786,7
Усього	523125,70	679871,40	835589,8	1056759,9	1250173,6	1370113,0

Таблиця Е.1

Виконання Державного бюджету України за 2008-2019 рр., млн. грн.

	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (Дефіцит бюджету)
2008	231686,3	241454,5	2732,5	-12500,7
2009	209700,3	242437,2	2780,3	-35517,2
2010	240615,2	303588,7	1292,0	-64265,5
2011	314616,9	333459,5	4715,0	-23557,6
2012	346054,0	395681,5	3817,7	-53445,2
2013	339180,3	403403,2	484,7	-64707,6
2014	357084,2	430217,8	4919,3	-78052,8
2015	534694,8	576911,4	2950,9	-45167,5
2016	616274,8	684743,4	1661,6	-70130,2
2017	793265,0	839243,7	1870,9	-47849,6
2018	928108,3	985842,0	1514,3	-59247,9
2019	998278,9	1072891,5	3437,0	-78049,5